

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Ольховська В. О.

Науковий керівник – к.і.н., асистент Євсюкова О. Г.

Харківський національний університет радіоелектроніки

(61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. українознавства, тел. (057) 702-14-98)

This work was written with the aim of studying the history of Ukrainian spelling. An important aspect of the work is the definition of historical periods in the development of Ukrainian spelling. Every educated person should know the basic information about the origin, development of the Ukrainian language, navigate the problems of the functioning of the literary language at the present stage and see the prospects for its evolution.

Український правопис – система загальноприйнятих правил української мови, які визначають способи передавання мовлення на письмі. Правопис охоплює орфографію та пунктуацію. Як правило, складається історично, відбиваючи давні традиції або нові тенденції в передачі звуків, слів і форм, що виявляються в кожній писемній мові на різних етапах її розвитку.

У більш як тисячолітній історії українського правопису виділяють від трьох до чотирьох головних етапів становлення правопису української мови. Перший етап в історії українського правопису тривав від X до XVI ст. Це був більш слов'янський, а не українській правопис, започаткований творцями слов'янської азбуки. Другий та третій етапи в історії українського правопису почались одночас з виходом праці М. Смотрицького «Граматика славенскія правилноє синтагма». Орфографія староукраїнської писемності починає пристосовуватися до української фонетики. Цей період в історії староукраїнської орфографії позначений національною самобутністю. Найскладніший етап в історії українського правопису – новоукраїнський, який рясніє різними орфографічними спробами, системами та втручанням державних чинників у, здавалося б, суто філологічні справи. До того ж у царській Росії, до складу якої входило більше третини українських земель, українську мову офіційно трактували як діалект російської, а не як окрему мову, тому й українське друковане слово обмежували, шкіль з українською мовою навчання не існувало.

З розвитком нової української літературної мови, яку пов'язують з виходом у світ «Енеїди» Івана Котляревського, письменники, які писали живою українською мовою, шукали засобів передавати справжнє звучання слів, а не йти за їхнім давнім традиційним написанням.

1925 р. уряд УСРР створив при Народному комісаріаті освіти Державну комісію для впорядкування українського правопису,

а в 1927 році за наслідками роботи Всеукраїнської правописної конференції, що відбулася в Харкові, комісія підготувала проєкт всеукраїнського правопису, в опрацюванні якого взяли участь мовознавці з Наддніпрянщини й західноукраїнських земель. 1933 р. Народний комісаріат освіти УСРР схвалив інший правопис, який з незначними змінами й доповненнями (упродовж 1930-х рр., 1946 р., 1960 р.) діяв до 1989 р. З алфавіту було свавільно вилучено букву г, що вплинуло на функціонування графічної й фонетичної систем мови.

1989 р. затверджено і в 1990 р. опубліковано нову редакцію Українського правопису, у якій поновлено букву г, уточнено й доповнено окремі правописні норми. У 2015–2018 рр. Українська національна комісія з питань правопису, до якої увійшли фахівці мовознавчих установ Національної академії наук України та представники закладів вищої освіти з різних регіонів України, розробила проєкт нової редакції Українського правопису. Після громадського обговорення його схвалено на спільному засіданні Президії Національної академії наук України та Колегії Міністерства освіти й науки України 24 жовтня 2018 року.

Сучасна редакція Українського правопису повертає до життя деякі особливості правопису 1928 р., які є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя. Водночас правописна комісія керувалася розумінням того, що й мовна практика українців другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. вже стала частиною української орфографічної традиції. Сучасна українська мова – відкрита й динамічна. Змінюється словник, з'являються нові терміни в різних сферах суспільної комунікації, виникає потреба адаптації загальних і власних назв до раніше сформульованих орфографічних правил. Для чого переглядати ці правила? Для того щоб відреагувати на зміни в сучасній мовно-писемній практиці, визначити правила написання нових запозичених слів, нових власних назв, усунути застарілі формулювання та спростити й, де це можливо, уніфікувати орфографічні норми. Хоч уточнення й коригування орфографічних правил – це завдання насамперед професійних мовознавців, співтворцями Українського правопису є також широке коло освічених українців, чия писемна практика узвичаює те чи те написання.

Сучасна українська мова майже на всіх рівнях мовної системи зазнає змін, що пов'язане зі зміною суспільно-політичного та економічного ладу. Проте, зміни в характері норми відбуваються перш за все внаслідок існування в мові паралельних, варіантних засобів вираження однієї і тієї ж форми, одного й того ж значення. Саме останнє двадцятиліття відзначається стиранням різних варіантів, становленням, закріпленням норм сучасної української мови. Процес цей надзвичайно складний і тривалий. Мова, як жива істота, постійно видозмінюється, і які нововведення чекають нас попереду, можна тільки здогадуватись.